

tussen

Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 14

2 ● 2015

Vleermuis

● Vrijwilligers controleren de kast van onder af.

Gebruiken vleermuizen kasten die zijn opgehangen om verblijfplaatsen in omgehakte bomen te compenseren? En hoe meet je dat? In dit artikel bespreken we de monitoring en resultaten van twee jaar onderzoek naar het gebruik van vleermuizenkasten.

Vleermuizen zijn strikt beschermd bij wet. Alle soorten vleermuizen vallen onder Bijlage IV van de Habitatrichtlijn en daarom onder de bescherming van Tabel 3 van de Flora- en Faunawet. Dit houdt in dat het verwijderen en verstoren van verblijfplaatsen, vliegroutes en belangrijke foerageergebieden niet zomaar mag. Als blijkt dat een verblijfplaats van vleermuizen wordt verstoord of verwijderd, moet de initiatiefnemer een onthefing Flora- en Faunawet aanvragen en vaak alternatieve verblijfplaatsen aanbieden. Over het algemeen worden dan als compensatie

● Egboetswater.

vleermuiskasten opgehangen. Maar in hoeverre worden deze kasten gebruikt door vleermuizen?

Van ingreep tot compensatie

Een mooi voorbeeld van een geslaagd project is het compensatieproject van het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier (HHNK) in West-Friesland. HHNK moest op drie locaties in West-Friesland bomen kappen. De drie locaties zijn Hauwert (inclusief Egboetswater), Wognum en Zuidermeer. Voordat de kap kon plaatsvinden, heeft HHNK onderzoek laten uitvoeren naar flora en fauna en specifiek het voorkomen van vleermuizen. Op de drie locaties zijn verblijfplaatsen van vleermuizen aangetroffen, zie tabel 1. Het gaat hierbij om verblijven van de ruige en gewone dwergvleermuis. De aantallen vleermuizen zijn niet vastgesteld. HHNK heeft als compensatie in

totaal vijftig vleermuiskasten opgehangen. Voor de verdeling van de kasten per locatie (zie tabel 1). HHNK heeft Landschap Noord-Holland (LNH) gevraagd de kasten drie jaar te monitoren met vrijwilligers om te onderzoeken of de compensatie geslaagd is en of er nog wat van geleerd kan worden voor de toekomst. HHNK hoopt dat de vrijwilligers de monitoring na drie jaar zelfstandig voort kunnen zetten.

In november 2012 heeft HHNK de kasten opgehangen. Het zijn platte houten kasten die niet open kunnen. Ze hangen op vier meter hoogte en er zit geen poeplankje onder, waardoor van onder af bekeken kan worden of zij bezet zijn.

Methode

In 2013 is LNH gestart met een cursusavond voor vijf enthousiaste vrijwilligers. Die avond is uitleg gegeven over de ecologie van vleermuizen en de soorten die vaak

kasten *even goed als natuurlijke verblijfplaatsen?*

Type verblijf	Hauwert	Zuidermeer	Wognum
Zomerverblijf gewone dwergvleermuis		1	
Paarverblijf gewone dwergvleermuis	2		
Paarverblijf ruige dwergvleermuis	13	3	2
Kasten opgehangen ter compensatie	34	10	6

● Tabel 1. Aantal vastgestelde verblijfplaatsen van vleermuizen in de te verwijderen bomen en aantal geplaatste kasten per locatie.

Type verblijf	Hauwert		Zuidermeer		Wognum	
	voor	na	voor	na	voor	na
Zomerverblijf gewone dwergvleermuis		1	1	0		
paarverblijf gewone dwergvleermuis	2	1 (alleen 2013)				
zomerverblijf ruige dwergvleermuis		2		4		
paarverblijf ruige dwergvleermuis	13	18	3	6	2	0
Kasten opgehangen ter compensatie	34		10		6	

● Tabel 2. Aantal bezette kasten in het voor- en najaar, afgezet tegen het aantal kasten dat is opgehangen. In kleur is de mate van geslaagde compensatie aangegeven: groen volledig gecompenseerd en rood onvolledig of niet.

gebruikmaken van de kasten, hoe de kasten te onderzoeken en hoe de verschillende soorten herkend kunnen worden.

In 2013 en 2014 heeft LNH samen met vrijwilligers meerdere controlerondes uitgevoerd. De kasten zijn gecontroleerd door er van onderen met een zaklamp in te schijnen. Met behulp van een verrekijker is gekeken of de kast bezet was door vleermuizen. Hieruit bleek dat naast vleermuizen ook verschillende soorten insecten, pissebedden en spinnen gebruik maken van de kasten. Beide jaren zijn ook enkele controles met een ladder uitgevoerd. Door de grote hoogte waarop de kasten hangen, is ook met een verrekijker vaak lastig vast te stellen om welke soort het gaat. Tijdens het onderzoek bleek dat het tellen van het aantal dieren in de kast vanaf de grond minder nauwkeurig is dan met een ladder, waarbij de inhoud van de kast van dichtbij bekeken kan worden.

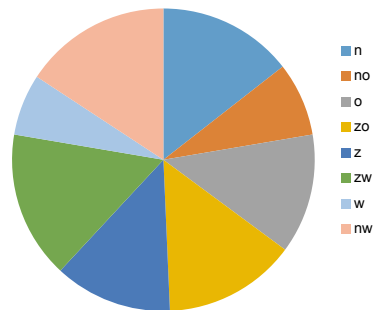
Naast het opschrijven van de aantallen en soorten hebben we ook de windrichting waarin de kasten zijn opgehangen genoteerd om zo te weten te komen of de vleermuizen een voorkeursrichting hebben.

Resultaten

De afgelopen twee jaar hebben in totaal acht vrijwilligers meegelopen met de inventarisaties. In deze periode hebben zij veel ervaring opgedaan in het vinden van vleermuizen in de kasten en het tellen van de aantallen. Alleen het leren herkennen van de verschillende soorten blijft lastig omdat de bezetting van de kasten beperkt blijft tot voornamelijk één soort, namelijk de ruige dwergvleermuis. Er is slechts een enkele gewone dwergvleermuis aangetroffen. Potentieel kunnen meerdere soorten gebruik maken van kasten. Naast de dwergvleermuizen verblijven ook meervleermuis en grootoorvleermuis regelmatig in kasten.

● Tekening: Jos Zwarts.

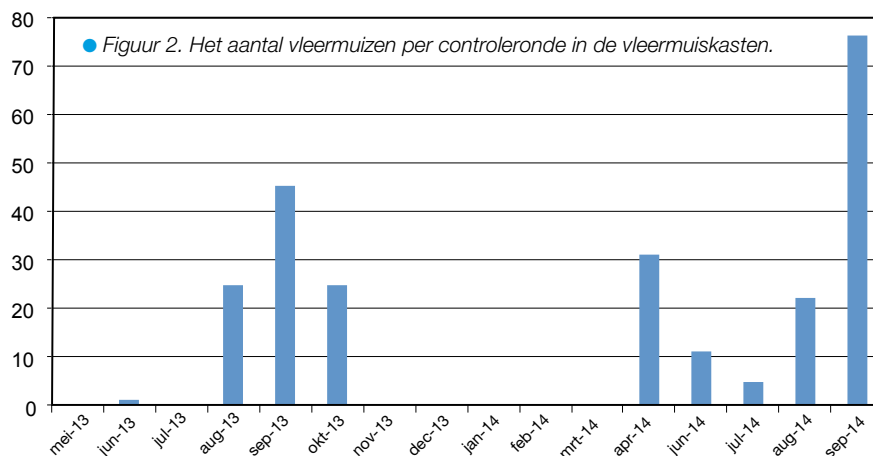
● Figuur 1. Expositie van vleermuiskasten ten op zichte van de windrichting en de relatieve bezetting door vleermuizen

De controles van twee jaar geven leuke resultaten. In het eerste jaar werden de kasten meteen door ruige- en gewone dwergvleermuizen bezet. De eerste aangetroffen vleermuis was een gewone dwergvleermuis in juni 2013 in het Egboetswater (locatie Hauwert). In het najaar van 2013 heeft vooral de ruige dwergvleermuis de kasten gebruikt. Die zijn toen in negentien verschillende kasten aangetroffen. In die periode baltst en paart de ruige dwergvleermuis. Soms kunnen meerdere vrouwtjes met een mannetje de kasten bezetten. In 2014 was er een duidelijke stijging van het aantal bezette vleermuiskasten. In totaal zijn 76

● Vleermuiskast model Boshamer.

Kasten in soorten

Vleermuiskasten verschijnen in steeds meer vormen en maten en van verschillende materialen. Dus wat moet je aanschaffen als je gaat compenseren? Het antwoord is ook onder vleermuisonderzoekers nog niet bekend. De experts zijn van mening dat je een verblijfplaats niet kan compenseren met een kast. Een kast levert immers niet hetzelfde microklimaat als een boomholte of spouwmuur.

Maar niet elke vleermuis heeft een boomholte nodig. Er zijn ook vleermuizen, zoals de ruige dwergvleermuis, die genoeg nemen met losse schors als verblijfplaats. Kasten van hout of houtbeton hebben ongeveer hetzelfde microklimaat als losse schors. Voor deze soort lijkt compensatie goed te werken.

ruige dwergvleermuizen geteld in 24 kasten, verdeeld over Zuidermeer en Egboetswater. In Wognum zijn geen vleermuizen in de kasten aangetroffen. De reden daarvan is niet duidelijk.

Uit het onderzoek blijkt ook dat de richting van de kast niet uit maakt voor het gebruik of het aantal vleermuizen dat er in de kast wordt aangetroffen (zie figuur 1).

In 2014 zijn vanaf april bijna maandelijks controles uitgevoerd. Deze tellingen geven inzicht in de

presentie van de ruige dwergvleermuis in de onderzoeksperiode (zie figuur 2). Of de dieren in de kasten hebben overwinterd is onduidelijk. De toename van de aantallen in het voorjaar heeft te maken met de migratie terug naar Oost Europa. Het verloop van het aantal dieren geeft duidelijk aan dat er na die periode vrijwel geen ruige dwergvleermuizen in Noord-Holland aanwezig zijn. Ze verblijven dan in Polen, Estland, Letland en Litouwen, waar de vrouwtjes grote kraamkolonies vormen. Alleen enkele mannetjes blijven in juli en augustus in Noord-Holland overzomeren. In augustus beginnen de aantallen hier weer toe te nemen.

Conclusie

De vrijwilligers zijn enthousiast geworden door de hoge aantallen vleermuizen in de kasten en de goede ondersteuning van HHNK en LNH. Enkele van de vrijwilligers zijn gestart zonder veel kennis over vleermuizen. Na twee jaar heeft iedereen voldoende ervaring opgedaan om de monitoring voort te zetten. Begeleiding is wel nodig waar het gaat om de herkenning van soorten.

De compensatie lijkt op de meeste locaties te voldoen. De verblijfplaatsen van de ruige dwergvleermuis zijn bijna allemaal gecompenseerd (zie tabel 2). Alleen in Wognum hebben de ruige dwergvleermuizen de kasten niet bezet. Voor de gewone dwergvleermuis is het paarverblijf in Egboetswater het eerste jaar wel maar in 2014

niet meer gecompenseerd. Ook het zomerverblijf in Zuidermeer is niet gecompenseerd. De gewone dwergvleermuis is minder opportunistisch in het kiezen van verblijfplaatsen dan de ruige dwergvleermuis. De gewone dwergvleermuis is een gebouwbewoner en wordt daarom minder vaak in de kasten aangetroffen.

Wij willen hierbij alle vrijwilligers bedanken die de afgelopen jaren hebben meegewerkt met het onderzoek.

Carola van den Tempel & Frank Visbeen
C.vandenTempel@landschapnoordholland.nl

F.Visbeen@landschapnoordholland.nl

Literatuur

- DIENST REGELINGEN, MINISTERIE VAN EL & I, 2011. Soortenstandaard Gewone dwergvleermuis *Pipistrellus pipistrellus*.
- DIENST REGELINGEN, MINISTERIE VAN EL & I, 2011. Soortenstandaard Ruige dwergvleermuis *Pipistrellus nathusii*.
- DIETZ, C., O. VON HELVERSEN & D. NILL, 2011. Vleermuizen. Alle soorten van Europa en Noordwest-Afrika. Tirion Natuur, Baarn.
- KORSTEN, E., 2012. Vleermuiskasten, toepassing, gebruik en succesfactoren. Bureau Waardenburg BV, Culemborg.
- TEMPEL, C. VAN DEN & H. GRIFFIOEN, 2014. Resultaten monitoring vleermuiskasten HHNK 2013 en 2014. Succes van vleermuiskasten ter compensatie van bomenkap. Landschap Noord-Holland, rapportnummer: 14-040, Heiloo.
- TEUNISSEN, Drs. W.P.J. & E.W. DE VRIES, 2011. Vervolgonderzoek vleermuizen geplande bomenkap Noord-Holland, 2011. Waterproef, Edam.